

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.04.44>

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФІЛАКТИКИ ПРАВОПОРУШЕНЬ В СФЕРІ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

Подольян Ю.О.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри господарського та транспортного права

Державного університету інфраструктури та технологій

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5063-4018>

Подольян Ю.О. Особливості профілактики правопорушень в сфері податків і зборів.

Стаття є дослідженням особливостей профілактики правопорушень у сфері податків і зборів. Зокрема встановлено, що податки та збори відіграють важливу роль у фінансовій системі країни, забезпечуючи фінансові ресурси для здійснення державних функцій, розвитку інфраструктури та соціальних програм. Ефективна система оподаткування впливає на фінансову стійкість держави та сприяє її економічному розвитку. Досліджено, що адміністративна та кримінальна відповідальність є важливими аспектами боротьби з порушеннями в сфері податків. Адміністративна відповідальність включає застосування штрафів, пені та інших санкцій у разі недотримання податкових обов'язків. Кримінальна відповідальність передбачає притягнення до відповідальності осіб, які умисно порушують податкове законодавство, зокрема шляхом ухилення від сплати податків чи незаконної операцій з податковими зобов'язаннями. У статті детально розглядаються особливості профілактики правопорушень у сфері податків та зборів, які включають ряд заходів. Встановлено, що перш за все, необхідно підвищувати освіченість громадян і підприємств щодо податкових норм та обов'язків. Широкий доступ до інформації про податкові правила та наслідки порушення законодавства сприяє свідомому виконанню податкових зобов'язань. Визначено, що другою особливістю є налагодження ефективного механізму контролю та перевірки дотримання податкового законодавства. Це включає налагодження системи аудиту та розслідування податкових правопорушень з використанням сучасних інформаційних технологій. Такий контроль допомагає виявляти порушення та забезпечує ефективне реагування на них.

Конкретизовано, що встановлення жорстких санкцій за порушення податкового законодавства є ще однією важливою складовою профілактики. Ефективна система штрафів та покарань виступає як запобіжний захід та стримуючий фактор для потенційних порушників. Однак, важливо забезпечувати справедливість та прозорість при застосуванні санкцій, уникати надмірного тиску на

платників податків та зборів. З'ясовано, що досить важливим є співробітництво між державними органами, такими як податкова служба, правоохоронні органи та судова система, має велике значення у профілактиці та припиненні порушень в сфері податків. Взаємний обмін інформацією та координація дій допомагають ефективніше реагувати на податкові правопорушення та притягати винних до відповідальності.

Отже, профілактика правопорушень в сфері податків та зборів є важливим елементом забезпечення фінансової стійкості держави та стимулювання її економічного розвитку.

Ключові слова: правопорушення, податки і збори, економічний розвиток, податкова система, профілактика правопорушень.

Podolian Y.O. Peculiarities of preventing offences in the field of taxes and fees.

The article is a study of the peculiarities of preventing tax and levy offenses. In particular, it is established that taxes and levies play an important role in the country's financial system, providing financial resources for carrying out state functions, developing infrastructure, and social programs. An effective tax system affects the financial stability of the state and contributes to its economic development. It has been investigated that administrative and criminal liability are important aspects of combating tax offenses. Administrative liability includes the imposition of fines, penalties, and other sanctions in case of non-compliance with tax obligations. Criminal liability involves holding individuals accountable for intentionally violating tax legislation, including tax evasion or illegal transactions related to tax obligations. The article examines in detail the features of preventing tax and levy offenses, which include a range of measures. It is established that first and foremost, it is necessary to increase the awareness of citizens and enterprises regarding tax regulations and obligations. Wide access to information about tax rules and the consequences of violating legislation promotes conscientious fulfillment of tax obligations. It is determined that the second feature is the establishment of an effective mechanism for monitoring and verifying compliance

with tax legislation. This includes setting up an audit system and investigating tax offenses using modern information technologies. Such control helps to detect violations and ensures effective response to them.

It is specified that the imposition of strict sanctions for violations of tax legislation is another important component of prevention. An effective system of fines and penalties serves as a preventive measure and a deterrent for potential violators. However, it is important to ensure fairness and transparency in the application of sanctions, avoiding excessive pressure on taxpayers. It has been found that cooperation between government agencies, such as the tax service, law enforcement agencies, and the judicial system, is quite important and has a significant impact on the prevention and cessation of tax offenses. The mutual exchange of information and coordination of actions help to respond more effectively to tax offenses and hold the guilty parties accountable.

Therefore, the prevention of tax and levy offenses is an important element in ensuring the financial stability of the state and stimulating its economic development.

Key words: offenses, taxes and fees, economic development, tax system, prevention of offenses.

Актуальність теми та постановка проблеми. Сучасна світова економіка стикається з рядом складних викликів, таких як зменшення бюджетних надходжень, боротьба з корупцією та зловживаннями у сфері оподаткування, а також забезпечення справедливого розподілу податкового навантаження. З цією метою, профілактика правопорушень в сфері податків і зборів стає пріоритетним завданням для багатьох країн і міжнародних організацій.

Одним із ключових аспектів актуальності цієї теми є фінансова стійкість держави. Правильне збирання податків та зборів є основою для забезпечення фінансової дисципліни, розвитку соціальних програм, інфраструктури, освіти та інших галузей, які сприяють зростанню економіки країни. Відсутність ефективної профілактики правопорушень у цій сфері може призвести до значних фінансових втрат для держави і негативно позначитися на рівні життя громадян.

Крім того, неефективна профілактика правопорушень в сфері податків і зборів може сприяти зростанню корупції та незаконного обігу грошей. Такі явища впливають на довіру громадян до влади, загрожують розвитку бізнесу та порушують ринкову конкуренцію. У цьому контексті, профілактика правопорушень у сфері податків і зборів є важливим інструментом боротьби з корупцією та злочинністю в економіці.

Стан опрацювання цієї проблематики. Теретичною основою дослідження проблеми про-

філактики правопорушень у сучасних умовах не приділялося достатньої уваги, хоч окремі аспекти розглядалися в працях учених, зокрема Л.К. Воронової, Л.Г. Давтян, Т.С. Єрмакової, М.В. Карасьової, Ю.О. Крохіної, М.П. Кучерявенка, І.І. Комарницької, П.С. Пацурківського, С.Г. Пепеляєва, К.П. Проскура, Г.В. Петрової, С.В. Василенко, Є.А. Ровинського, Н.І. Хімічевої, С.Д. Ципкіна та інших.

Мета дослідження – проаналізувати особливості профілактики правопорушень у сфері податків і зборів

Об'єкт дослідження – правопорушення у сфері податків і зборів.

Предмет дослідження – аналіз заходів профілактики у сфері податків і зборів.

Виклад основного матеріалу. Податки є невід'ємним атрибутом будь-якої держави. В кожній країні існує податкова система, відповідно, в кожній країні існують податки та збори. Вони підкріплені законами та кодексами як доказ того, що їхня сплата є обов'язком кожного громадянина. Податки формують значну частину бюджету країни, а значить вони ж є однією з умов нормального функціонування економіки держави. В умовах ринкової економіки вони служать одним з головних важелів державного регулювання соціальних і економічних процесів, що відбуваються в суспільстві. В Україні значну частину надходжень до національної скарбниці становлять саме податки, а ухилення від їх сплати зменшує суму цих надходжень. Скільки б податки не приносили користі громадянам у вигляді суспільних благ, не всі згодні з їх сплатою. Тому часто трапляються випадки ухилення, уникнення від оподаткування, а також випадки, коли дані дії призводять до виникнення юридичної відповідальності.

Система нормативно-правових актів, що мають значний вплив на протидію правопорушенням у сфері податків та зборів, включає такі документи: Кодекс України про адміністративні правопорушення, Податковий кодекс України, Наказ ДФС України «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної фіскальної служби під час організації, проведення та реалізації матеріалів перевірок платників податків» від 31.07.2014 № 22 [8], Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України, що затверджене Наказом Національної поліції України від 07 листопада 2015 р. № 81 [10], а також інші важливі нормативні акти.

В Податковому кодексі України, в статті 41, розрізняються дві категорії контролюючих органів у сфері оподаткування. Перша категорія включає податкові органи, які забезпечують контроль за виконанням законодавства з питань оподаткування, сплати єдиного внеску та реалізації державної податкової політики. Сюди входить Державна по-

даткова служба, створена в 2019 році в результаті розділу Державної фіскальної служби, а також її територіальні органи (державні податкові інспекції в районах, містах без районного поділу, районах у містах, міжрайонні та об'єднані державні податкові інспекції, що діють як структурні підрозділи територіальних органів центрального органу виконавчої влади, відповідального за реалізацію державної податкової політики). Друга категорія включає митні органи, чиї контрольні повноваження стосуються сплати мита, акцизного податку, ПДВ та інших податків і зборів, пов'язаних з ввезенням, вивезенням та пересиланням товарів через митну територію України [7].

Як відомо, Національна економічна стратегія на період до 2030 року, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179 [9], передбачає реформування податкової системи України щодо поступового наближення до норм і стандартів Європейського Союзу, охоплюючи при цьому податкове адміністрування, питання юридичної відповідальності за порушення податкового законодавства, інші проблемні аспекти у сфері податків і зборів в Україні [12]. У чинному законодавстві України про податки і збори передбачені різноманітні заходи адміністративного примусу, які спрямовані на: припинення порушення податкового законодавства; забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Це породжує ряд питань, які пов'язані з розмежуванням цих заходів.

Існуюча система заходів адміністративного примусу у сфері податків і зборів передбачає припинення протиправних діянь, вчинених суб'єктами податкових правовідносин, не наділеними публічною владою. Заходи адміністративного припинення можуть бути спрямовані на припинення податкових правопорушень, зокрема – передбачених статтями 163-1 «Порушення порядку ведення податкового обліку, надання аудиторських висновків», 163-2 «Неподання або несвоєчасне подання платіжних доручень на перерахування належних до сплати податків та зборів (обов'язкових платежів)», 163-3 «Невиконання законних вимог посадових осіб податкових органів» чинного Кодексу України про адміністративні правопорушення [4].

Адміністративні заходи припинення у сфері податків і зборів – це комплекс заходів адміністративно-примусового впливу, передбачених різними галузями законодавства: адміністративного, податкового, цивільного, про банки і банківську діяльність, про банкрутство. Мета застосування – привести реальну поведінку у відповідність до правової моделі при виконанні податкових обов'язків платниками податків. У разі відхилення поведінки від правової моделі у сфері податків і зборів, поведінка повинна приводитися у відповідність до правової моделі комплексом за-

ходів адміністративного припинення, за змістом подібних із забезпечувальними заходами адміністративного примусу, але застосовуваних для реалізації відновлювальних заходів і заходів адміністративного стягнення у сфері податків і зборів. Забезпечення реалізації правової моделі у податкових правовідносинах досягається шляхом застосування заходів адміністративного припинення, які мають у правовій системі універсальний характер [11].

За порушення податкового законодавства передбачена у більшості порушень адміністративна відповідальність, до керівника, та інколи до бухгалтера. Адміністративна відповідальність включає застосування штрафів, пені та інших санкцій у разі недотримання податкових обов'язків.

Під поняттям податкових кримінальних правопорушень у широкому контексті розуміються порушення, що стосуються сфери оподаткування. Згідно з правовою практикою, для притягнення суб'єкта правопорушення до кримінальної відповідальності необхідно, щоб його дії відповідали ознакам такого правопорушення, тобто вимагається наявність складу правопорушення у вчинених діях. Під час застосування права необхідно керуватися загальними ознаками правопорушення та здійснити юридичну оцінку, тобто кваліфікувати скоєне діяння.

Відповідно до п. 109.1 ст. 109 ПК України «податковим правопорушенням є протиправне, винне (у випадках, прямо передбачених РК України) діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (в тому числі осіб, прирівняних до нього), контролюючих органів та / або їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених ПК України» [7].

Податкове правопорушення характеризується суспільною небезпечністю або шкідливістю діяння, протиправністю діяння, винною поведінкою особи – суб'єкта діяння, як результат волевиявлення останнього, юридична відповідальність. У свою чергу, кримінальне правопорушення за КК України – «це передбачене КК України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення» [5].

Одним із найважливіших складників кримінально-правової характеристики будь-якого злочину, в тому числі й ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів), виступає об'єктивна сторона, яку утворюють зовнішні ознаки злочину, встановлені законом про кримінальну відповідальність. Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 212 КК, характеризується наявністю трьох обов'язкових ознак:

- діянням, яке полягає в ухиленні від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів);
- наслідками у виді фактичного ненадходження до бюджетів чи державних цільових фондів коштів у значних розмірах;

- причинним зв'язком між зазначеним діянням і наслідками.

Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) у найбільш загальному вигляді може бути визначено як сукупність дій осіб (фізичних чи юридичних), які є чи не є суб'єктами підприємницької діяльності, спрямованих на навмисну несплату податків, зборів (обов'язкових платежів) шляхом порушення норм чинного податкового законодавства [3, с. 16]. Якщо суспільно небезпечні наслідки у вигляді ненадходження до бюджетів або державних цільових фондів коштів настали не через протиправне діяння платника податків, а, наприклад, з вини працівників банківських установ або інших осіб, які не здійснили належне перерахування грошових коштів, склад злочину, передбаченого ст. 212 КК, відсутній.

Профілактика правопорушень в сфері податків і зборів є надзвичайно важливим аспектом для забезпечення ефективної фіскальної системи і підтримки стабільного економічного розвитку. Дотримання податкового законодавства має вирішальне значення для фінансової стійкості держави, забезпечення соціальних програм та розвитку інфраструктури.

Однією з основних особливостей профілактики правопорушень в цій сфері є підвищення свідомості та освіченості громадян і підприємств щодо податкових норм та обов'язків. Необхідно забезпечити широкий доступ до інформації про податкові правила і процедури, а також про можливі наслідки порушення законодавства. Це можна зробити шляхом проведення регулярних навчальних семінарів, вебінарів та інших освітніх заходів для громадян та підприємств.

Ще однією важливою особливістю є налагодження ефективного механізму контролю та перевірки дотримання податкового законодавства. Державні податкові органи повинні мати достатні ресурси і фахівців для проведення аудиту та розслідування податкових правопорушень. Підвищення рівня автоматизації в аналізі фінансової звітності та використання інших інформаційних технологій також може значно полегшити процес контролю та виявлення податкових порушень.

Додатковою особливістю профілактики правопорушень в сфері податків є встановлення жорстких санкцій за порушення податкового законодавства. Ефективна система штрафів і покарань може відігравати роль запобіжного заходу і діяти як стримуючий фактор для потенційних порушників. Однак, важливо забезпечити справедливість і прозорість при застосуванні санкцій, щоб уникнути надмірного тиску на платників податків і зборів.

Крім того, співробітництво між державними органами, такими як податкова служба, правоохоронні органи та судова система, має велике зна-

чення для успішної профілактики та припинення порушень в сфері податків. Взаємний обмін інформацією та координація дій допомагають ефективніше реагувати на податкові правопорушення та притягати винних до відповідальності.

У сучасних умовах, для ефективного запобігання та протидії податковим правопорушенням, винятково важливим є впровадження спеціалізованих інформаційно-аналітичних систем в сфері оподаткування. Одним з таких систем є автоматизована інформаційно-аналітична система «Вибір об'єкта», яка призначена для виявлення платників податків, що ухиляються від своїх зобов'язань. Ця система дозволяє ідентифікувати суб'єктів господарювання, чії дії суперечать податковому законодавству і мають ознаки незаконності. Впровадження такої системи може стати корисним ресурсом для виявлення фіктивних підприємств, порушників податкової дисципліни, а також тих, хто не виконує вимог щодо повної та своєчасної сплати податків і зборів, здійснює незаконні операції з валютними рахунками та займається тіньовою діяльністю [2].

Держава стоїть перед одним з головних завдань в сфері оподаткування та запобігання податковим правопорушенням – забезпечити розумний баланс між правами платників податків та повноваженнями податкових органів. Цей баланс є важливою передумовою ефективного функціонування фіскальної системи та прийняття вагомих рішень щодо податкового адміністрування у кожній конкретній ситуації. З одного боку, дбайливе ставлення до захисту прав платників податків може спричинити проблеми зі збиранням необхідних податкових надходжень для бюджетів. Тому важливо знайти золоту середину, де будуть враховані інтереси обох сторін, щоб забезпечити ефективне функціонування системи оподаткування.

З іншого боку, надання занадто великих повноважень податковим органам може істотно ускладнити ведення господарської (інвестиційної) діяльності та стимулювати комерційну активність платників податків. Забезпечення раціонального відношення між правами платників податків та повноваженнями податкових органів є важливим аспектом, що впливає на сприйняття податкової системи як справедливої громадськістю. Вирішення цього завдання передбачає пошук розумного балансу між правами платників податків та повноваженнями податкових органів шляхом обмеження застосування примусових заходів до платників податків в тих випадках, коли це необхідно для забезпечення виконання державними органами своїх функцій [1].

Головним принципом, яким слід керуватися при вдосконаленні більшості норм Податкового кодексу України, зокрема норм, що стосуються порядку проведення податкового контролю, є за-

безпечення якісного результату. Необхідно розробити ефективні заходи для протидії так званім «фірмам-одноденкам», які призводять до значних втрат коштів державного бюджету, які могли б бути використані на потреби охорони здоров'я, освіти та інших соціальних сфер. Функціонування таких фірм сприяє незаконному обігу готівки. В структурі податкових органів України має бути вирішено питання створення бази даних, що містить інформацію про втрачені (викрадені) або недійсні паспорти осіб, які померли або вважаються зниклими, з метою відмови у реєстрації таких осіб та юридичних осіб, які вони заснували, спрощеної процедури їх банкрутства, подальшого виключення їх з обліку та реєстраційних документів юридичних осіб (фізичних осіб-підприємців) у разі, якщо протягом року вони не здійснюють підприємницьку діяльність (не подають звітності) і їх місцезнаходження (перебування) невідоме.

При аналізі профілактики правопорушень у сфері оподаткування, необхідно ретельно дослідити взаємозв'язок між цими порушеннями та корупційною поведінкою посадових осіб у контролюючих органах. Відповідно до досліджень вчених, наявність широких повноважень у сфері контролю створює сприятливі умови для виникнення корупції. Надзвичайно важливо зосередити зусилля на зростанні ефективності та розробці спеціальних заходів, спрямованих на протидію корупції в податкових органах [13].

За висновками вчених, існує кілька чинників, які сприяють поліпшенню ситуації в боротьбі з корупцією в податковій сфері. Серед цих чинників варто відзначити такі: впровадження процедур декларування майна, доходів, витрат та зобов'язань фінансового характеру посадових осіб та членів їх сімей; автоматизація процесів податкового контролю та адміністрування оподаткування; покращення функціоналу електронних сервісів з метою зниження особистих контактів між платниками та посадовими особами контролюючих органів; збільшення внутрішньої мотивації посадових осіб для дотримання закону, підвищення рівня фінансової грамотності платників податків, зміцнення громадського контролю, а також протидія вибірковості застосування антикорупційного законодавства та інші заходи [6, с. 269-270].

Висновки. Отже, профілактика правопорушень в сфері податків і зборів є важливим елементом підтримки ефективної фіскальної системи і стабільного економічного розвитку. Для досягнення цієї мети необхідно підвищувати освіченість громадян і підприємств, налагоджувати ефективний контроль дотримання податкового законодавства, встановлювати жорсткі санкції та забезпечувати співробітництво між державними органами. Ці заходи сприяють створенню справедливої та ефективної податкової системи, яка

забезпечує фінансову стійкість держави та сприяє її розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василенко С.В. Удосконалення чинного податкового законодавства України в частині попередження податкових правопорушень. *Прикарпатський юридичний вісник*. Випуск 1 (26), 2019. С. 44–48.
2. Гриджук І.А. Удосконалення механізму реалізації державної політики щодо здійснення податкового контролю. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 11. – URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1359> (дата звернення: 16.07.2023). DOI: 10.32702/2307-2156-2018.11.25.
3. Задорожний О.С. Криміналістична характеристика ухилень від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів та основні положення їх розслідування: дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.С. Задорожний; Нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2005. 220 с.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон від 07.12.1984 № 8073-X. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>.
5. Кримінальний кодекс України: Закон від 05.04.2001 № 2341-III. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
6. Мельник М.І., Лещук І.В. Податковий контроль в Україні: проблеми та пріоритети підвищення ефективності: монографія. Львів: ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України», 2015. 330 с.
7. Податковий кодекс України: Закон від 02.12.2010 № 2755-VI. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
8. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо порядку взаємодії між підрозділами органів державної фіскальної служби при організації, проведенні та реалізації матеріалів перевірок платників податків: Наказ ДФС України від 31.07.2014 № 22 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0022872-14#Text>.
9. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія від 03.03.2021 № 179. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-%D0%BF#Text>.

10. Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 07.11.2015 р. № 81. Офіційний сайт Національної поліції України. URL: <http://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1813727>.
11. Скриньковський Р., Назар Ю., Ковалів М., Єсімов С., Павленчик А. Заходи адміністративного примусу у сфері податків і зборів в Україні. *Trajectoriâ Nauki = Path of Science*. 2022. Vol. 8. No 6. С. 2001–2008.
12. Фінансове право України: навчальний посібник / М.В. Ковалів, С.С. Єсімов, І.М. Проць, Р.М. Скриньковський, Ю.Р. Лозинський. Львів: СПОЛОМ, 2022. 394 с.
13. Щитвинчук І. Податковий контроль: напрями удосконалення. ЖДТУ. *Економічні науки*. 2015. № 2 (48). С. 190–193.